

आदर्शप्रश्नपत्रम् (2023-24)

कक्षा - एकादशी

कोड न. - 526

रोल नं०

संस्कृतम्

समय: - होरात्रयम्]

[पूर्णाङ्कः - 80

- कृपया जाँच कर लें कि इस प्रश्न-पत्र में मुद्रित पृष्ठ 8 तथा प्रश्न 14 हैं।
- प्रश्न-पत्र में दाहिने हाथ की ओर दिए गये कोड नम्बर तथा सेट को छात्र उत्तर पुस्तिका के मुख्य पृष्ठ पर लिखें।
- कृपया प्रश्न का उत्तर लिखना शुरू करने से पहले, प्रश्न का क्रमाङ्क अवश्य लिखें।
- उत्तर-पुस्तिका के बीच में खाली पन्ना/पन्नें न छोड़ें।
- उत्तर-पुस्तिका के अतिरिक्त कोई अन्य शीट नहीं मिलेगी। अतः आवश्यकतानुसार ही लिखें और लिखा उत्तर न काटें।
- परीक्षार्थी अपना रोल नं० प्रश्न-पत्र पर अवश्य लिखें। रोल नं० के अतिरिक्त प्रश्न-पत्र पर अन्य कुछ भी न लिखें और वैकल्पिक प्रश्नों के उत्तरों पर किसी प्रकार का निशान न लगाएँ।
- कृपया प्रश्नों के उत्तर देने से पूर्व यह सुनिश्चित कर लें कि प्रश्न-पत्र पूर्ण व सही है, **परीक्षा के उपरान्त इस सम्बन्ध में कोई भी दावा स्वीकार नहीं किया जायेगा।**

• सामान्यनिर्देशाः :-

- (i) प्रत्येक खण्डम् अधिकृत्य उत्तराणि एकस्मिन् स्थाने क्रमेण लेखनीयानि ।
- (ii) प्रश्नसंख्या प्रश्नपत्रानुसारम् अवश्यमेव लेखनीया।
- (iii) श्रेष्ठाङ्कान् प्राप्तये सुस्पष्टः लेखः लेखनीयः।

• अस्मिन् प्रश्नपत्रे पञ्च खण्डाः सन्ति :-

खण्डः 'क'	अपठित-अवबोधनम्	- 10 अङ्काः
खण्डः 'ख'	रचनात्मक-कार्यम्	- 17 अङ्काः
खण्डः 'ग'	पठित-अवबोधनम्	- 31 अङ्काः
खण्डः 'घ'	अनुप्रयुक्त-व्याकरणम्	- 06 अङ्काः
खण्डः 'ङ'	पाठाधारिताः बहुविकल्पीयाः प्रश्नाः	- 16 अङ्काः

खण्ड: 'क'
अपठित-अवबोधनम्

1. अधोलिखितं गद्यांशं पठित्वा प्रदत्त प्रश्नानाम् उत्तराणि यथानिर्देशं संस्कृतेन लिखत - 10

जीवने अनुशासनस्य महत्त्वपूर्णं स्थानम् अस्ति। अनुशासनं विना जनः जीवने एकं पदम् अपि धर्तुं न सक्षमो वर्तते। गृहे समाजे ग्रामे नगरे देशे विदेशे च सर्वत्र अनुशासनेन सर्वाणि कार्याणि पूर्णानि भवन्ति। यथा कमलेन जलं शोभते तथैव अनुशासनेन मनुष्यस्य जीवनं शोभते। नियमपालनमेव अनुशासनम्। यत्र नास्ति अनुशासनं तत्र नास्ति उन्नतिः सुखं च। अतः जीवने उन्नतेः सुखस्य च प्रथमं सोपानम् अनुशासनम्। अनुशासनपालनाय दण्डम् आवश्यकं करणीयम्। दण्डः शास्ति प्रजाः सर्वाः इति कथितम्।

(अ) एकपदेन उत्तरत - (केवलं प्रश्नद्वयम्) 2×1=2

- (क) जीवने कस्य महत्त्वपूर्णं स्थानम् अस्ति?
(ख) अनुशासनं विना जनः जीवने किं धर्तुं न सक्षमो वर्तते?
(ग) केन सर्वाणि कार्याणि पूर्णानि भवन्ति?

(ब) पूर्णवाक्येन उत्तरत - (केवलं प्रश्नद्वयम्) 2×2=4

- (क) यथा कमलेन जलं शोभते तथैव अनुशासनेन कस्य जीवनं शोभते?
(ख) अनुशासनपालनाय किम् आवश्यकं करणीयम्?
(ग) कस्मिन् उन्नतेः सुखस्य च प्रथमं सोपानम् अनुशासनम्?

(स) अस्य अनुच्छेदस्य कृते उपयुक्तं शीर्षकं संस्कृतेन लिखत। 1

(द) यथानिर्देशम् उत्तरत - (केवलं प्रश्नत्रयम्) 3×1=3

- (i) "उन्नतिः" इत्यस्य शब्दस्य विलोमपदं किम् ?
(क) अवनतिः (ख) मूर्खः
(ग) प्रवीणः (घ) पण्डितः

- (ii) "जीवने" इत्यस्मिन् शब्दे का विभक्तिः?
(क) चतुर्थी (ख) पञ्चमी
(ग) तृतीया (घ) सप्तमी

- (iii) "प्रजाः सर्वाः" अत्र विशेषणपदं किम्?
(क) प्रजाः (ख) कर्मयोगी
(ग) जनः (घ) सर्वाः

- (iv) "मनुष्यस्य" इत्यस्मिन् शब्दे का विभक्तिः?
(क) चतुर्थी (ख) पञ्चमी
(ग) सप्तमी (घ) षष्ठी

खण्ड: 'ख'
रचनात्मक-कार्यम्

2. निज अध्ययनस्य प्रगतेः विषये अग्रजं प्रति लिखितं निम्नलिखितं पत्रं मञ्जूषायां प्रदत्तैः पदैः पूर्यत - 5
परीक्षाभवनम्
दिनाङ्कः 23-03-2023

पूजनीय (i) !

सादर नमस्कार।

विनम्रनिवेदनम् अस्ति यत् सम्प्रति मम अध्ययनं नियमितम् अस्ति। अहं प्रातः (ii) उत्थाय सप्तवादनं यावद् अध्ययनं करोमि। गतमासिक-परीक्षायां गणितविषये शतप्रतिशतम् अङ्कान् गृहीत्वा अहं निज कक्षायां (iii) प्राप्तवान्। संस्कृते मया 98% (iv) प्राप्ताः। वार्षिकपरीक्षायां भवत्कृपया इतोऽपि (v) सफलतां प्राप्स्यामि।

पितृभ्यां मम प्रणामाः।

भवदीयः अनुजः

रामः

मञ्जूषा

अधिकां, अङ्काः, पञ्चवादने, प्रथमस्थानं, अग्रज

(छन्द-अलङ्कार-परिचयः)

3. अधोलिखितानां प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृतभाषया पूर्णवाक्येन लिखत - (केवलं प्रश्नत्रयम्) 2×3=6

- (क) अनुष्टुप्-छन्दसि कति वर्णाः सन्ति?
(ख) उपेन्द्रवज्राछन्दसः उदाहरणं किम्?
(ग) इन्द्रवज्राछन्दसः उदाहरणं किम्?
(घ) छन्दसि कति गणाः सन्ति?

4. अधोलिखितानां प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृतभाषया लिखत - (केवलं प्रश्नत्रयम्) 2×3=6

- (क) अनुप्रासस्य अलङ्कारस्य उदाहरणं किम्?
(ख) यमकस्य अलङ्कारस्य लक्षणं किम् ?
(ग) उपमायाः अलङ्कारस्य लक्षणं किम् ?
(घ) वैषम्येऽपि स्वरस्य यत्। (लक्षणस्य रिक्तस्थानपूर्तिं कुरुत)

खण्ड: 'ग'
पठित-अवबोधनम्

5. अधोलिखितपद्यांशस्य हिन्दीभाषया सप्रसङ्गसरलार्थं लिखत -

4×1=4

समानी वः आकूतिः समाना हृदयानि वः।
समानास्तु वो मनो यथा वः सुसहासति।।

अथवा

यदि तव वसनं धूसरितं स्यात्
यदि च सहस्रच्छिद्रं स्यात्।
का वा क्षतिरिह तेन भवेत्ते
तत्त्वमिदं चिन्तय चित्ते।।

6. अधोलिखितगद्यांशस्य हिन्दीभाषया सप्रसङ्गसरलार्थं लिखत -

4×1=4

अथ कदाचित् सत्त्वानां भाग्यवैकल्यात् प्रमादाच्च सम्यग् देवो न ववर्ष। वृष्टेः अभावे तत् सरः कदम्बकुसुमगौरेण नवसलिलेन यथापूर्वं न परिपूर्णं जातम्। क्रमेण च उपगते निदाघकाले दिनकरकिरणैः अभितप्तया धरण्या, ज्वालानुगतेनेव मारुतेन पिपासावशादिव प्रत्यहम् आपीयमानं तत् सरः लघुपल्लवमिवाभवत्।

अथवा

एतेन प्रातिवेशिकगृहपतिदारकस्य सुवर्णशकटिकाया क्रीडितम्। तेन च सा नीता। ततः पुनस्तां मार्गयतो मयेयं मृत्तिकाशकटिका कृत्वा दत्ता। ततो भणति रदनिके! किं मम एतया मृत्तिकाशकटिकाया? तामेव सुवर्णशकटिकां देहि इति।

7. अधोलिखितासु सूक्तिषु मात्रद्वयोः सूक्तयोः भावार्थं हिन्दीभाषया लिखत -

2½×2=5

(क) तन्मे मनः शिवसङ्कल्पमस्तु।
(ख) परोपकाराय सतां विभूतयः।
(ग) मानो हि महतां धनम्।
(घ) जीवेम शरदः शतम्।

अथवा

अधोलिखितश्लोकस्य अन्वयं मञ्जूषातः उचितपदानि चित्वा पूरयत -

5×1=5

उत्तिष्ठ हे कापुरुष मा शेष्वैवं पराजितः।
अमित्रान्नन्दयन्सर्वा निर्मानो बन्धुशोकदः।।

अन्वयः :-

हे 1)..... ! सर्वान् 2) नन्दयन् 3) बन्धुशोकदः एवं 4)
मा शेष्व 5) ।

मञ्जूषा

पराजितः, निर्मानः, कापुरुष, अमित्रान्, उत्तिष्ठ

8. अधोलिखितं श्लोकं पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तराणि श्लोकात् चित्वा संस्कृतभाषया पूर्णवाक्येन लिखत -
(केवलं प्रश्नत्रयम्) $3 \times 1 = 3$

यः आत्मनः प्रियसुखे हित्वा मृगयते श्रियम्।
अमात्यानामथो हर्षमादधात्यचिरेण सः।।

प्रश्नाः -

- (क) आत्मनः किं हित्वा मृगयते?
(ख) सः अचिरेण केषां हर्षम् आदधाति?
(ग) कः किम् आदधाति?
(घ) "आदधाति" अत्र कः लकारः?

9. अधोलिखितं गद्यांशं पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तराणि गद्यांशात् चित्वा संस्कृतभाषया पूर्णवाक्येन लिखत -
(केवलं प्रश्नत्रयम्) $3 \times 1 = 3$

उष्णं हि भुज्यमानं स्वदते, भुक्तं च अग्निम् औदार्यम् उदीरयति, क्षिप्रं जरां गच्छति, वातम् अनुलोमयति,
श्लेष्माणं च परिहासयति, तस्मादुष्णमश्रीयात्।

प्रश्नाः -

- (क) उष्णं भोजनं किम् उदीरयति ?
(ख) कीदृशं भोजनं वातम् अनुलोमयति?
(ग) कस्मात् उष्णम् भोजनम् अश्रीयात्?
(घ) अनुलोमयति अत्र कः उपसर्गः?

10. कोष्ठकात् उपयुक्तशब्दं चित्वा रेखाङ्कितपदमाधृत्य प्रश्ननिर्माणं कुरुत - (केवलं चत्वारः प्रश्नाः) $4 \times 1 = 4$

- (क) ज्योतिषां ज्योतिः मनः कथ्यते। (केषां / कासां)
(ख) शक्रः देवानां राजा आसीत्। (कः / के)
(ग) संजयः सिन्धुराजेन निर्जितः आसीत्। (केन / केभ्यः)
(घ) रोहसेनः सुवर्णशकटिकया क्रीडितम् इच्छति। (काया / कया)
(ङ) आकाशे अकालाः अपि मेघाः प्रादुरभवन्। (के / कैः)

(संस्कृत-साहित्य-परिचयः)

11. अधोलिखितानां प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृतभाषया एकपदेन लिखत - (केवलं प्रश्नचतुष्टयम्) $4 \times 1 = 4$

- (क) वेदाः कति सन्ति?
(ख) जातकमालायाः रचयिता कः?

- (ग) महाभारतस्य रचयिता कः?
 (घ) श्रीमद्भगवद्गीतायां कति श्लोकाः सन्ति?
 (ङ) रामायणे कति काण्डानि सन्ति?

12. अधोलिखितानां प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृतभाषया एकपदेन लिखत - (केवलं प्रश्नचतुष्टयम्)

4×1=4

- (क) श्रीमद्भगवद्गीतायां कति अध्यायाः सन्ति?
 (ख) "सुवर्णशकटिका" इति पाठः कस्मात् ग्रन्थाद् उद्धृतः?
 (ग) आदिकविना वाल्मीकिना कः ग्रन्थः रचितः?
 (घ) शूद्रकस्य रचनायाः नाम किम्?
 (ङ) चरकस्य रचनायाः नाम किम्?

खण्डः - 'घ'

अनुप्रयुक्त-व्याकरणम्

13. (क) यण्-सन्धेः अथवा स्वरसन्धेः परिभाषां हिन्दीभाषया उदाहरणञ्च संस्कृतभाषया लिखत। 1×2=2
 (ख) अव्ययीभावसमासस्य अथवा बहुव्रीहिसमासस्य परिभाषां हिन्दीभाषया उदाहरणञ्च संस्कृतभाषया लिखत। 1×2=2
 (घ) करणकारकस्य अथवा अधिकरणकारकस्य परिभाषां हिन्दीभाषया उदाहरणञ्च संस्कृतभाषया लिखत। 1×2=2

खण्डः - 'ङ'

पाठाधारिताः बहुविकल्पीयाः प्रश्नाः

14. अधोनिर्दिष्टेषु प्रश्नेषु प्रदत्तवैकल्पिकचतुर्भ्यः उत्तरेभ्यः एकं शुद्धम् उत्तरं चित्वा लिखत -

16×1=16

- 1) "कदापि" इत्यस्य पदस्य सन्धिविच्छेदोऽस्ति -
 (क) क + अपि (ख) कदा + अपि
 (ग) कदाः + अपि (घ) कद + अपि
- 2) "प्रति+अहम्" इत्यत्र कः सन्धिः?
 (क) यण्-सन्धिः (ख) अयादिसन्धिः
 (ग) गुणसन्धिः (घ) दीर्घसन्धिः

- 3) "चन्द्रोऽपि" इत्यत्र कः सन्धिविच्छेदोऽस्ति?
(क) चन्द्रो + अपि (ख) चन्द्रो + ऽपि
(ग) चन्द्रः + अपि (घ) चन्द्रः + ऽपि
- 4) "सुवर्णव्यवहारः" इत्यत्र कः समासः?
(क) अव्ययीभावसमासः (ख) तत्पुरुषसमासः
(ग) कर्मधारयसमासः (घ) द्वन्द्वसमासः
- 5) "भारतमाता" इत्यत्र समासविग्रहोऽस्ति -
(क) भारतं च माता च (ख) भारतानां माता
(ग) भारतनां च माताः (घ) भारताः माताः
- 6) "जननी" इत्यस्य पदस्य पर्यायपदं किम्?
(क) पुत्री (ख) पुत्रः
(ग) दारकः (घ) माता
- 7) "प्रत्यहम्" इत्यस्य पदस्य पर्यायपदं किम्?
(क) प्रतिदिनम् (ख) प्रतिरात्रम्
(ग) प्रतिहोरा (घ) प्रतिहरम्
- 8) "अमङ्गल्याः" इत्यस्य पदस्य विलोमपदं किम्?
(क) अकल्याणाः (ख) अनमङ्गल्याः
(ग) कल्याणाः (घ) बेमङ्गल्याः
- 9) "प्रविष्टा" इत्यस्य पदस्य विलोमपदं किम्?
(क) कृत्वा (ख) नत्वा
(ग) निष्क्रान्ता (घ) हत्वा
- 10) "पठितम्" इत्यस्मिन् पदे कः प्रत्ययः?
(क) तुमुन् (ख) क्त
(ग) शत् (घ) क्त्वा

- 11) "खादित्वा" इत्यस्मिन् पदे कः प्रत्ययः?
 (क) क्त्वा (ख) शत्
 (ग) ल्यप् (ग) तुमुन्
- 12) "विना" इत्यस्मिन् उपपदयोगे का विभक्तिः भवति?
 (क) चतुर्थी (ख) षष्ठी
 (ग) सप्तमी (घ) तृतीया
- 13) "प्रति" इत्यस्मिन् उपपदयोगे का विभक्तिः भवति?
 (क) तृतीया (ख) षष्ठी
 (ग) द्वितीया (घ) पंचमी
- 14) "सर्वान् तनयान्" अत्र विशेष्यपदं किम्?
 (क) नृपान् (ख) बालकान्
 (ग) रजकान् (घ) तनयान्
- 15) "सर्वे बालकाः" अत्र विशेष्यपदं किम्?
 (क) सर्वे (ख) बालकाः
 (ग) मूर्खः (घ) प्रकाशः
- 16) "सनातनानि कुलानि" अत्र विशेषणपदं किम् ?
 (क) पत्रम् (ख) कुलानि
 (ग) सनातनानि (घ) समतिक्रामत्सु